

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA XALQARO INVESTITSIYA HUQUQIDA ADOLATLI VA TENG MUOMALA REJIMI

Eshmurodova Zilola Sanjar qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti

Xususiy huquq fakulteti 3-bosqich talabasi

zilolakhan_18@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada investitsiya faoliyatini yuritishda xalqaro va mahalliy investorlarga nisbatan O‘zbekiston Respublikasidagi normalar asosi hamda xalqaro miqyosda tan olingan adolatli va teng muomala siyosatini yuritish zarurati qanchalik ahamiyatliligi, uning rejim darajalarini, odat huquqi bilan o‘zaro ta’sir darajalari qanday ekanligi, O‘zbekistonning milliy qonunchilik tizimi, xalqaro urf-odatlar, xalqaro darajadagi ikki tomonlama va ko‘p tomonlama shartnomalar asosida tahliliy o‘rganilgan. O‘zbekiston Respublikasida xalqaro investitsiya huquqida adolatli va teng muomala rejimi xorijiy va mahalliy investitsiyalar o‘rtasida salbiy diskriminatsiyani, davlatlarning proteksionizm siyosatini oldini olish, xorijiy va mahalliy investitsiyalar uchun teng raqobat muhiti yaratish, xorijiy investorlar manfaatlarini himoya qilish kabi ko‘zlangan maqsadlar qay darajada amalda o‘z ifodasini topganligi haqida hamda O‘zbekiston Respublikasida xalqaro investitsiya huquqida adolatli va teng munosabatda bo‘lishning qo‘llash sohasi va qo‘llanilishi, Fair and Equitable Treatment – FET rejimi oddiy xalqaro huquqda mavjud muomilaning xalqaro minimal rejimini aks ettiradimi yoki u odatiy xalqaro odat huquqiga qo‘shimcha bo‘lib shartnoma orqali takrorlashni talab qilishi haqidagi qizg‘in muhokamalar haqida so‘z yuritilgan. Investitsiya faoliyati uchun zaruriy ahamiyatga ega bo‘lgan omillardan biri adolatli va teng muomala siyosati ekanligidan kelib chiqib, tanqidiy xulosa va takliflar berib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: xalqaro investitsiya va milliy investitsiya, adolatli va teng muomala rejimi (FET – Fair and Equitable Treatment), qo‘llash sohasi va qo‘llanilishi, odat huquqi, mahalliy investor, xorijiy investor, proteksionizm.

REGIME OF FAIR AND EQUAL TREATMENT IN INTERNATIONAL INVESTMENT LAW IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Eshmurodova Zilola Sanjar kizi

Tashkent State Law University

3rd year student of Private law faculty

zilolakhan_18@mail.ru

ABSTRACT

In this article, the basis of norms in the Republic of Uzbekistan for international and local investors and the need to conduct an internationally recognized policy of fair and equal treatment in the conduct of investment activities, its standard levels, the levels of interaction with customary law, The national legal system of Uzbekistan, international traditions, international bilateral and multilateral agreements were studied analytically. To what extent does the regime of fair and equal treatment in international investment law in the Republic of Uzbekistan prevent negative discrimination between foreign and domestic investments, protectionist policies of states, create an equal competitive environment for foreign and domestic investments, and protect the interests of foreign investors? about its expression in practice and the scope and application of fair and equal treatment in international investment law in the Republic of Uzbekistan, whether the Fair and Equitable Treatment - FET regime reflects the international minimum standard of treatment existing in ordinary international law or it heated discussions about the fact that, in addition to customary international customary law, it requires repetition through a treaty. Based on the fact that one of the factors necessary for investment activity is the policy of fair and equal treatment, critical conclusions and suggestions were given.

Key words: *international investment and national investment, fair and equal treatment regime (FET - Fair and Equitable Treatment), scope and application, customary law, local investor, foreign investor, protectionism.*

KIRISH

"Adolatli va teng muomala"ni ta'minlash majburiyati ko'pincha boshqa rejimlar bilan birgalikda qabul qiluvchi mamlakatlar tomonidan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar tufayli himoyalanişning bir qismi sifatida o'z ifodasini topadi. Bu "mutlaq" yoki "shartli" bo'lmagan himoyalaniş rejimi, ya'ni aniq ma'nosi qo'llashning muayyan holatlariga asoslanib aniqlanishi kerak bo'lgan shartlarda barpo etilishi kerak bo'lgan munosabatni bildiruvchi rejim hisoblanadi. Garchi ushbu rejimga ba'zi havolalar ko'p tomonlama savdo va investitsiya vositalarining birinchi marotaba urinishlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lsa-da, u asosan ikki tomonlama investitsiya shartnomalari tarmog'ining ko'payishi orqali printsipl sifatida o'z aksini topadi. Investitsion bitimlar taraflarining bir-birlarining investitsiyalariga "adolatli va teng muomalali rejim"ni ta'minlash majburiyati hukumat amaldorlari, hakamlik sudyalari va olimlar tomonidan turlicha talqin qilingan. Ushbu rejimning muhokamasi asosan talab qilinadigan muomala rejimi - xalqaro odatlar huquqining minimal rejimiga, shu jumladan shartnomalarda va umumiy tamoyillarda umumiy

tarzda topilgan investitsiyalarni himoya qilish majburiyatlari kabi boshqa manbalarga nisbatan o'lchanadimi yoki kengroq xalqaro huquq rejimi sifatida qaralib alohida tamoyillar sifatida shartnomalarda avtonom o'ziga xos tushuncha sifatida ko`rinish beradimi degan qarashlarga qaratilgan. Xususan, adolatli va adolatli munosabatni rad etish haqidagi da'volarni ko'rib chiqadigan arbitraj qarorlari soni ortib borayotganini hisobga olsak, ushbu munozaraning oqibatlari juda keng, hatto tugamaydigan bo`lib ko`rinishi mumkin,

"Adolatli va teng muomala" rejimining ma'nosi u mavjud bo'lgan barcha shartnomalarda bir xil bo'lishi ahamiyat kasb etmaydi, ammo to'g'ri talqin qilinishiga ma'lum bir shartnomaning o'ziga xos matni, uning mazmuni, muzokaralar tarixi yoki tomonlar maqsadining boshqa belgilari ta'sir qilishi mumkin. Rejimning o'ziga xos me'yoriy mazmunini aniqlashtirishga harakatlar yaqin vaqtgacha nisbatan kamroq edi desak mubolag`a bo`lmaydi. Bu iboraning noaniqligi tomonlarga shartnoma maqsadiga erishish uchun zarur bo'lgan printsiplar qatorini alohida nizolarda ko`rish imkoniyatini berish uchun qasddan qilingan degan qarashlar ham mavjud. Biroq, bir qator odamlarning fikricha, tomonlar uchun qancha bahs uchun imkoniyat berilsa, ixtiyoriylik shunchalik ko'p bo'ladi va jarayon "*ex aequo et bono*", ya'ni tomonlarning asoslangan qarorlari shunchalik "adolatlilik" va "tenglik" tushunchalariga yaqin bo'lishidan dalolat berar ekan. OECD o'tmishda ikki marta "adolatli va adolatli muomala rejimi"ga uning o'ziga xos mazmunini har tomonlama tahlil qilmasdan, uni xalqaro huquq va xalqaro huquqning umumiy tamoyillari tomonidan talab qilinadigan minimal rejim bilan bog'lash orqali tilga olgan. O'shandan beri shu yo`sinda o'sib borayotgan sud amaliyoti ishlab chiqildi, bu rejimning me'yoriy mazmunini yoritishi mumkin. Barqarorlashtirish bandlari investorlar uchun o'zgarishlar xavfini o'z ichiga oluvchi hamda tartibga soluvchi investitsiya shartnomalari qoidalaridir. Ularning investorlarning shaxsiy manfaatlarini himoya qilish xususiyatini hisobga olgan holda, barqarorlashtirish bandlari davlat manfaatlarini, shu jumladan inson huquqlarini himoya qilish yoki boshqa ko'p narsalarni tartibga solish bilan bog'liq keskinlikni keltirib chiqarishi mumkin. Barqarorlashtirish bandlari bo'yicha munozaralar xalqaro investitsiya huquqida investorlar huquqlari va qonuniy jamoatchilik manfaatlarini o'rtasidagi muvofiqlikni ta'minlashga qaratilgan umumiy huquqiy munosabat bilan chambarchas bog'liq.

Ko'pgina xalqaro investitsion shartnomalar, shu jumladan, investitsiya bo'limlari bolgan BIT va RTAlar ham xorijiy investitsiyalar chun FET, ya'ni adolatli va teng muomala rejimini nazarda tutadi va bu investitsion nizolarda eng ko'p talab qilinadigan rejimdir, buning sababi ushbu rejim investitsion munosabatlarda katta amaliy ahamiyatga ega sanaladi. Chunki xalqaro investitsion arbitrajda qo'yilgan eng

muvaffaqiyatli da`volar, hech bolmaganda, qisman FET rejimining buzilishi haqidagi muammoni o`z ichiga oladi. Shuningdek, investitsion shartnomalarda aniqlanishi mumkin bo`lgan rejimlarning eng qiyini ham ushbu rejim hisoblanadi. Shunday bo`lsa-da, faqat songgi o'n besh yil ichida investitsiya sudlari ushbu rejimning ma'nosiga ba'zi mustaqil ta'riflar berishni boshladilar. Sodda qilib aytganda, FET asosan qabul qiluvchi davlat qonunlarini qo`llash usulini va qonunlarning mazmunini ifodalaydi. Shu o`rinda, u ba'zi yurisdiksiyalarda ko'proq ma'lum bolgan "to'g'ri protsess" (due process) bilan bog'liq bolishi mumkin, bu esa u qandaydir protsessual xususiyatga ega ekanligini isboti sifatida namoyon bo`ladi. Bu, shuningdek, qonunlarning xorijiy investorlarga nisbatan qo`llanishidagi ochiqlik va shaffoflik bilan bevosita bog'liq hisoblanib, amal qilishi kutilayotgan qonunlarning mohiyati to`g`risida deyarli to`liq va o'z vaqtida ma'lumotga ega bo`lish ularning ta`siri jiddiyligini kamaytirishga yordam berishini anglatadi. FET ancha vaqtdan beri mavjud bo`lib kelgan, u allaqachon ko'rib chiqilgan va xalqaro odat huquqida ko`rinish beradigan xorijliklar bilan muomala qilishning xalqaro minimal rejimiga o'xshaydi. Xalqaro investitsion shartnomalardagi FET bandlarida ishlatiladigan so`zlar orasida umumiylik darajasi yuqori o`rinni egallab turadi. Shunga qaramay, yaxlit bir versiya yaratilmagani tufayli FET rejimi haqida umumiy bir aniq ko`rinishdagi to'xtamga kelish qiyin. Ushbu rejimning O`zbekiston uchun ahamiyatli ekanligini inobatga olsak, O`zbekiston rivojlanish yo`lida va shu tufayli investitsiya O`zbekiston iqtisodi uchun muhim omildir. Bu borada, adolat va tenglik tushunchalari ham rivojlanish uchun o`zaro bog'liq tushunchalardir. Bu ikki tushunchaning o`zaro aloqa rejimini topish va qonunchilik tizimida aks ettirish hamda aloqadorlikda siyosat yuritish investitsiya oqimini kengaytirishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu o`rinda, O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo`ljallangan yangi O`zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to`g`risida"gi PF-60-son Farmonini hamda O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 30-dekabrda "O`zbekiston Respublikasi 2022-2026-yillarga mo`ljallangan investitsiya dasturini tasdiqlash hamda investitsiya loyihalarini boshqarishning yangi yondashuv va mexanizmlarini joriy etish to`g`risida"gi PQ-72-son Qarorini misol tariqasida yaqqol keltirishimiz mumkin. Ushbu hujjatlar asosida jamiyatda adolatli va teng tartibda investitsiya siyosatini olib borish tizimi qonunchiligimizda mustahkamlanayotgani amaliyotda sekin-astalik bilan ko`rinish berib bormoqda. Bundan tashqari, xalqaro konvensiyalarga a`zolik ham investor uchun adolatli va teng muomala tizimida ishlash uchun xalqaro himoyaning kafolatidir. Aniqroq aytadigan bo`lsak, investitsiya kiritiladigan joyda har bir investor uchun adolatli va teng muomalaga asoslangan siyosat olib borilsa, investor ushbu

hududda o`zida rivojlanish bo`lishiga ishonib erkin harakat qiladi va boshqa investorlarni ham jalb etishda faol rol o`ynaydi. Investorlarning o`z faoliyatini tenglik va adolat bilan amalga oshirilishi globallashuv davrida o`ta muhim o`rin tutadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Shubhasiz barchaga ma'lumki, investitsiya har qanday sohaga kiritilganda aslida shu investitsiyani bu sohaga va ayni shu hududga kiritish oqilona ishmi degan savol turadi. Investitsiya kiritishdan investor ham foyda olishi, ham ushbu hudud aholisi ham foyda olishi kerak. Ushbu foyda esa bozor to'yinmagan holatda bo'lsa samarali ish beradi. Ya'nkim, investitsiya kiritiladigan sohada ushbu investitsiyaga talab bo'lishi va kiritilgan aktivlar ko'paygan holda aylanma tarzda qaytib turishi lozim. Investitsiya texnologiya sohasiga kiritildi deyigan bo'lsak, lekin investitsiya kiritilgan hududda allaqachon bozorda texnologik mahsulotlar soni xaridorlarni qoniqtiradi va bozorda aniq monopoliya tizimi ham mavjud. Bunda investitsiya o'zini oqlamaydi. Investitsiya kiritish avval ushbu hudud bozori chuqur tahlil etilishi lozim, shuningdek, mablag' kiritilgan sohada talab yetarlichami, xaridorlar miqdori kiritilgan investitsiyani qoplash bilan bir qatorda qancha daromad keltiradi, tavakkalchilik miqdori qanday kabi iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda investor uchun eng muhim bo'lgan huquqiy rejim qanday ekanligi, davlat siyosati qaysi yo'ldan ketayotganligi va qaysi sohalarga davlat tomonidan keng imtiyoz va kafolatlar berilayotganligi, nizolarni hal etishda davlatning yurisdiksiyasi va xalqaro miqyosda tan olingan konvensiyalarga a'zolik darajasini ham o'rganish foydadan xoli bo'lmaydi. Shu o'rinda, davlatlar investitsiyadan qay darajada manfaatdorligi uning iqtisodiyotida yangi texnologiya, nau-xaular, eksportni kuchaytirib, yangi ish o'rinlarini yaratishida ko'rinadi. Investor uchun esa ushbu faoliyat xavfsiz, adolatli va teng muomalada bo'lsa, foyda keng bo'lishiga ishonch ortadi. Demak, investor investitsiya kiritar ekan, barcha tomonlarni chuqur tahlil qilib investitsiya kiritadi va bu kiritiladigan mablag' investitsion faoliyat natijasida o'z-o'zini ko'paytirib boradi. Investitsion faoliyatda "Checklist for Decision-making" tushunchasi ham muhim sanaladi. Bu checklist orqali investor ushbu hududga investitsiya qilish huquqiy asoslarini tahlil qiladigan qo'llanma deyish mumkin. Bu orqali investor investitsiya xavfsizligi, adolatli va teng muomala siyosatini ta'minlashda qanday huquqiy asoslar borligini bilib oladi. Xususan, davlatning xalqaro konvensiyalarni ratifikatsiya qilganligi, xalqaro tashkilotlarga a'zoligi, milliy qonunchilik tizimida nizoni hal etish va faoliyat yuritishdagi erkinlik va imtiyozlarni tahlil etadi.

Adolat va tenglik eng qadimgi jamiyat shakllanishining dastlabki davrida amalda bo'lgan normalarda o'z ifodasini namoyon qila boshlagan. Ijtimoiy normalar bilan jamiyat hayotini tartibga solish insoniyat hayotida eng muhim yutuqlardan biri

sanaladi. Ularning barcha uchun birdek qat'iy qilib o'rnatilganligi va unga amal qilishning ta'minlanishi jamiyatni yaxshigina tartibga keltiradi. Qoidalar qanchalik hayotiy, adolatli bo'lsa va ularni amalga oshirilishi ta'minlansa, bunday jamiyatda ijtimoiy tartib yuksak darajada rivojlanadi. Aksincha, qoidalarga rioya etilmasa, normalar buzilsa, jamiyat hayotida tartibsizlik avj oladi. Tartibsizlik jamiyatni oxir-oqibatda halokatga olib kelishi tabiiy hol. Dastlabki jamiyatlar oilaga asoslangan va shu sababli hammani birdek ko'rish va har biri uchun adolat bilan yondashuv jamiyatning rivojini belgilab bergan. Shu tufayli ham hozirda mavjud normalar ming yillar davomida shakllanib, o'zaro singib ketgan dastlabki davlatchilik asoslangan standartlar asosiga barpo etilgan.

Investitsiya faoliyatida adolatli va teng muomala standarti hozirgi kunda investitsiya shartnomalarida va davlatlar o'rtasidagi ikki tomonlama shartnomalarda (ya'ni BIT) investitsiyani himoya qilish, kafolat va imtiyozlar berish va nizolarni hal etish kabi huquq va majburiyatlarda ifodalanmoqda (ingliz tilida qisqacha: legal consistency, stability and predictability). Ushbu adolatli va teng muomala standarti, ya'ni FET – Fair and Equitable Treatment, dastlab, Xalqaro savdo tashkilotining Gavana Xartiyasi shartnomasida 1948-yilda va Bogota Iqtisodiy kelishuvi shartnomasida 1948-yilda, shuningdek, Qo'shma Shtatlardagi do'stlik, tijorat va navigatsiya kabi ilk xalqaro iqtisodiy shartnomalarda vujudga kelgan. FET standartidan dastlabki foydalanish 1959-yilda Hermann Abs va Lord Shoucross tomonidan taklif qilingan hamda bu chet elda investitsiyalar to'g'risidagi konvensiya loyihasining 1-moddasiga to'g'ri keladi: *“Har bir tomon har doim boshqa tomonlar fuqarolarining mulkiga nisbatan adolatli va teng munosabatni ta'minlaydi. Bunday mulk boshqa tomonlarning hududlarida eng doimiy himoya va xavfsizlik bilan ta'minlanadi va ularni boshqarish, foydalanish va foydalanish hech qanday tarzda asossiz yoki kamsituvchi choralar bilan buzilmasligi kerak”* (Abs va Shawcross, 1960). Hozirgi statistik ma'lumotlarga ko'ra, asosan BIT arbitraj nizolarida ko'p uchramoqda. Bundan yaqqol shuni anglash mumkinki, adolatli va teng muomalada bo'lishda taraflarga investitsiya faoliyati bilan shug'ullanish uchun sharoitlar yaratish va ular uchun himoya muhitini yaratib berish muhim omil hisoblanadi. Har bir investor bilan tuziladigan investitsiya shartnomalari va davlatlar o'rtasida tuziladigan ikki tomonlama investitsiya shartnomalari (BIT) yuqorida qayd etilgan FET standartini o'z ichiga olgan holda tuzilishi kerak. Har bir davlat va investor bilan tuziladigan shartnoma turlicha bo'ladi hamda bunga sabab shuki, har bir investor turli miqdorda, turli maqsadda investitsiya kiritadi. Investitsiya miqdori, investorning loyihasi qanday sohaga qaratilgani va bu sohaga investitsiya kiritish ehtiyoji mavjudmi, olinishi kutiladigan daromad miqdori qanday, qanday foyda va

kamchiliklari bo'lishi va boshqa barcha obyektiv va subyektiv sabablarga qarab investitsiya shartnomasi va ikki tomonlama investitsiya bitimlari tuziladi. Mana shu BIT va investitsiya shartnomasida taraflar uchun belgilab qo'yiladigan huquq va majburiyatlar umume'tirof etiladigan xalqaro prinsiplarga va investitsiya sohasidagi xalqaro kelishuvlarda mustahkamlangan standartlarga FET, ya'ni Adolatli va teng muomalada bo'lish rejimi singdirilgan bo'lishi lozim. Bunda shartnomada ko'rsatilgan bandlar investor uchun qila oladiganidan ko'p majburiyat yuklashi adolatli bo'lmaydi va bunda investorga foyda kelmasligi ham mumkin. Har bir tuziladigan kelishuv har xil bo'lganligi uchun FET standartlari har bir kelishuvda har xil ko'rinishda sharhlanadi.

Adolat va tenglik o'zaro bog'liq bo'lib, adolat bor joyda tenglik hukm suradi deyish mumkin. Misol uchun, bir investorning puli 2000 \$ va ikkinchisidiki 5000 \$. Ikkalasiga tenglik qilib 2 yil uchun soliq imtiyozi berilsa, ikkinchi investor ko'p pul kiritmasam bo'larkan degan va shu kabi, boshqa ko'proq investitsiya kiritgan investorlar ham adolat yo'q deb hisoblab puliga kuymaslik uchun 2000 \$ kiritaveradi. Adolat bilan 2000 \$ kiritadiganlarga 1,5 yil soliq imtiyoz va 5000 \$ kiritadiganlarga 3 yil soliq imtiyozi berish bu - bir xil pul investitsiya qiladiganlar orasida tenglik va investorlar ichida adolatning qaror topishidir. Bunday tizim O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.04.2005-yildagi 3594-sonli "To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishnirag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmonida o'z aksini topgan bo'lib, unga ko'ra: to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etgan holda tashkil etilgan va ilovaga muvofiq ro'yxat bo'yicha iqtisodiyot tarmoqlarida mahsulotlarni ishlab chiqarishga (xizmatlar ko'rsatishga) ixtisoslashtirilgan korxonalar qonunda belgilab qo'yilgan miqdorda to'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiya hajmlarida O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida belgilangan tartibda alohida soliqlar bo'yicha imtiyozlarni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari nazarda tutiladi. "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi qonun konsepsiyasida ta'kidlanishicha, O'zbekistonda investorlar uchun soliq og'irligini pasaytirishga va soliqqa tortish tizimini soddalashtirishga, sog'lom raqobat muhitini qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan soliq siyosati va soliq-tarif boshqaruvi islohotlari jadal sur'atlarda amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, "Investorlar bilan ishlashda, ayniqsa, joylarda, investorlarning tashabbuslari barcha darajadagi hokimliklar tomonidan lozim darajada qo'llab-quvvatlanmasligi, bu borada vazirlik va idoralar faoliyati aniq muvofiqlashtirilmaganligi bilan bog'liq byurokratik to'siq va g'ovlar hali ham mavjudligi qulay investitsiya muhitini shakllantirish bo'yicha davlat siyosatining

izchilligiga bo'lgan ishonchning mustahkamlanishiga to'sqinlik qilmoqda", deyiladi unda.

O'zbekiston ishtirokida xalqaro investitsiyalarda adolatli va teng huquqlilik bilan bog'liq bo'lgan bir necha holatlar haqida so'z yuritsak. E'tiborga molik holatlardan biri - O'zbekistonda neft qidirish va qazib olish litsenziyasini bekor qilish bo'yicha nizo bo'lgan Caratube International Oil Company LLP Qozog'istonga qarshi arbitrajdir. Tribunal hukumatning harakatlari Energiya Xartiyasi Shartnomasi doirasida adolatli va adolatli muomala standartini buzgan deb topib, investor foydasiga qaror qildi. Yana bir ish, Oxus Gold plc O'zbekiston Respublikasiga qarshi bo'lib, unda investor O'zbekiston o'zining tog'-kon aktivlarini kompensatsiyasiz eksprofilyatsiya qilganini da'vo qilgan. Ushbu shartnoma (BIT) dastlab Buyuk Britaniya va O'zbekiston o'rtasida 1993-yilda tomonlar o'rtasida imzolangan. Investor tomonidan 1250,50 mln miqdorda kompensatsiya da'vo qilingan, ammo Tribunal tomonidan 10,30 mln miqdorda kompensatsiya berilgan. Bu nizoning ahamiyat qaratish lozim bo'lgan tomoni shundaki, unda adolatli va teng muomala standarti, shu jumladan adolat talablarini rad etish haqidagi da'vo ham mavjud bo'lgan. Shu sababli ham, tribunal ishni investor foydasiga topdi va katta miqdorda tovon to'lash to'g'risida qaror chiqardi. Bundan kelib chiqadiki, O'zbekistonda ko'plab xalqaro investitsiya shartnomalarni imzolash hamda investorlar uchun ishonchli, adolat hamda teng muomala rejimi hukm surgan muhitni yaratib berish uchun ko'plab chuqur islohotlar qilinishi, qonunlarni amalda to'g'ri qo'llanilishini ta'minlashi lozim.

XULOSA

FETning keng ta'siri va da'vogar investorlar orasida mashhurligiga qaramay, bunday da'voda muvaffaqiyat qozonish oson bolmaydi. Shuning uchun ham xalqaro investitsiya huquqi hukumat aralashuviga qarshi kuchli qurol ekanligi haqidagi keng tarqalgan da'volar amalda afsuski, har doim ham to'g'ri chiqavermaydi. Haqiqatan, FET mezbon davlatning juda yomon munosabatiga nisbatan himoya vositasidir. Bu soliq vig'ish yoki kundalik byurokratiya kabi hukumat bilan yuzaga keladigan har kunlik munosabatlar emas. FETning buzilishini aniqlash usuli bir necha o'n yilliklar davomida investitsion arbitraj yurisprudensiyasi doirasida ishlab chiqilgan bo'lib, u yuqorida qayd etib o'tkanimizdek hukumat amaldorlarining qat'iy qo'pol munosabatida yuzaga chiqadi. FET keng ko'lamli xatti-harakatlarni qamrab olish qobiliyatini hisobga olgan holda IAlar ichida mavjud eng keng tarqalgan himoya standartidir. O'zining eng asosiy darajasida FET prinsipi biz tushunadigan jarayonning mohiyatini oz ichiga oladi - hukumatlar qoidalar, sud va ma'muriy qarorlarni qo'llash nuqtayi nazaridan ochiq va izchil bo'lishi kerak. Bu ko'pincha

xalqaro minimal himoya standartiga to'g'ri keladi deb ishoniladi, bu odatdagi xalqaro huquqqa muvofiq, qabul qiluvchi davlatlar hukumatlari tomonidan shartnomaning aniqroq qoidalarida ko'zda tutilmagan holatlarda xorijiy investorlarga berilishi kutilmoqda. FETning buzilishini ko'rsatish qiyin, chunki u zararli xatti-harakatlar uchun yuqori chegarani belgilaydi. Ammo yillar davomida arbitraj sudlari ushbu atamaning keng qamrovli tushunchasiga asoslandi va bu ko'plab zamonaviy IIAlarni vanada aniqroq ta'riflashga olib keldi. Unda ko'pincha investor-davlat nizolarida uchraydigan muayyan xatti-harakatlar shakllarining assortimenti keng e'tirof etilgan. FSP xalqaro investitsiya shartnomalarida yaxshi o'rnatilgan himoyaning biroz torroq shakli bolib, u an'anaviy ravishda investorlarni aktivlariga yetkazilgan moddiy zarardan himoyalaydi. Boshqa yurisdiksiyaga o'tishni rejalashtirayotgan ko'p millatli korxonalar uchun mahalliy investorlar bilan bir qatorda unga teng munosabada bo'lishini bilish yetarli bo'lmisligi mumkin. Chunki teng munosabat ba'zan zararli bo'ladi. Bu, ayniqsa, qonun ustuvorligining kuchli an'alariga ega bo'lmagan mamlakatlarda ko'p uchraydi. Xuddi shunday, oddiy xalqaro huquq tomonidan taqdim etilgan himoya shunchaki noaniq va ahamiyatsiz bo'lishi mumkin, chunki investor o'z vaqt va resurs majburiyatlari hukumatlar tomonidan asossiz aralashuvga duchor bo'lmisligidan qo'rqishini yengib o'tishi mumkin. Xalqaro investitsiya huquqi ushbu dilemmaga qo'shimcha himoya standartlarini yaratish va ishlab chiqish orqali javob berdi. Bu qoidalar biroz noaniq bo'lsa ham, mezbon davlatning xorijiy investorlarga nisbatan munosabati bo'yicha mas'uliyatini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu standartga ko'ra, mezbon hukumatlar investorlarning mulkiga zarar yetkazmasliklari kerak va tegishli darajadagi politsiya yoki harbiy himoyani ta'minlash orqali uchinchi tomon buning oldini olishi kutiladi. Mezbon davlatlarning investorni har qanday jismoniy tazyiqlardan himoya qilish davlatning qudratidan past darajada bo'lsa, standart bo'yicha javobgarlikka tortilishi kerak. FSPning so'nggi namunalarida u nafaqat jismoniy zarardan xavfsizlikni, balki huquqiy xavfsizlikni ham qamrab olishi kerakligi taklif etiladi. FET mezbon davlatlarni, jumladan O'zbekistonni barqaror huquqiy muhit, shu jumladan, fuqarolik va jinoiy sudlarning faol ishlashi hamda adolatli murojaat qilish va foydalanish huquqini taminlashga, adolat va tenglik rejimini amaliyotda ta'sirini kuchaytirishga chaqiradi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.04.2005-yildagi 3594-sonli "To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 28.09.2020-y., 06/20/6075/1330-son.

2. O‘zbekiston Respublikasining “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi 25.12.2019-yildagi 598-sonli Qonuni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 31.12.2022-y., 03/22/812/1145-son.
3. FAIR AND EQUITABLE TREATMENT UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements II https://unctad.org/en/Docs/unctaddiaeia2011d5_en.pdf
4. Handbook on Obligations in International Investment Treaties, APEC Committee on Trade and Investment (CTI).
5. OECD (2004), “Fair and Equitable Treatment Standard in International Investment Law”, OECD Working Papers on International Investment, 2004/03, OECD Publishing.
6. Xalqaro investitsiya huquqiga kirish: Devid Kollins (David Collins), Narziyev Otabek Sa`diyevich. – T,: TDYU nashriyoti, 2023. 456 b.
7. [7.https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/cases/441/oxus-gold-v-uzbekistan](https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/cases/441/oxus-gold-v-uzbekistan)
8. Kurtz, The Merits and Limits of Comparativism: National Treatment in International Investment Law and the WTO (n 102). See also UPS v Canada, Separate Statement of Dean Ronald A. Cass (n 206), para 17.
9. CPI, Inc. v Mexico, (n 98), para 120.
10. А.А. Рогозина, Некоторые особенности применения оговорок о наибольшем благоприятствовании в международном инвестиционном праве// Вестник РУДН. Серия: Юридические науки. – 2017. – № 2. – 268 с.
11. UNCTAD Series on issues in international investment agreements, National treatment. – 1999. – 37 p